

بسمه تعالی

ارائه مدل مولفه‌ها و شاخص‌های حکمرانی اسلامی بر اساس تحلیل نظر خبرگان و کارشناسان

حکمرانی مطلوب

دکتر حسین متفکر^۱

سهیلا بهاروندی^۲

چکیده

هدف از انجام این تحقیق ارائه مدل شاخص‌های حکمرانی مطلوب اسلامی بر اساس نظریه‌های حکمرانی اسلامی، خبرگان و کارشناسان بود. بنابراین این تحقیق به روش به روش آمیخته با طرح اکتشافی و از نوع توصیفی پیمایشی انجام پذیرفت. جامعه آماری مورد بررسی شامل خبرگان و متخصصان این حوزه و همچنین محققان پیشین بودند که از بین ایشان تعداد ۵۰ نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب گردید. ابزار گردآوری در پژوهش حاضر علاوه بر مصاحبه، مراجعه به افراد در دسترس و تکمیل پرسشنامه بود. در بخش آمار استنباطی جهت بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد و برای بررسی سوال‌های پژوهش از آزمون‌های تحلیل عاملی اکتشافی، تحلیل عاملی تأییدی (تحلیل معادلات ساختاری) استفاده شد. در بخش استنباطی آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و لیزرل صورت پذیرفت. نتایج حاصل از تحلیل عاملی بر روی پاسخ‌های ۵۰ نفر از نمونه مورد مطالعه، تعداد ۱۴ مولفه را به عنوان مولفه‌های حکمرانی مطلوب اسلامی از بین ۳۶ شاخص نشان می‌دهد که ۶۹/۲۵۷ درصد کل واریانس توسط این ۱۴ مولفه تبیین می‌شود. لذا مدل پژوهش دارای ۵ بعد (انسجام هم‌گرایی و هم‌افزایی، اعتماد ارکان حکمرانی به یکدیگر، فرآیند انتخاب اصلاح و نظارت بر حکومت، توسعه ظرفیت‌ها، سیاست‌ها و اقدامات و حاکمیت و توسعه ارزش‌های اسلامی در فرآیندها) و ۱۴ مولفه و ۳۶ شاخص است.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی، حکمرانی مطلوب، حکمرانی اسلامی

^۱ .حجت الاسلام دکتر حسین متفکر: عضو هیئت علمی دانشگاه پیام نور hossmot9050@yahoo.com

^۲ نویسنده مسئول ودانشجوی کارشناسی ارشد، رشته مدیریت دولتی، گرایش رفتار سازمانی، دانشگاه پیام نور، ماهدشت، کرج، ایران.

۱. مقدمه

حاکمیت مطلوب از جلوه های اخلاقی دین مبین اسلام که به فرمان خدا توسط انسان و بر ارزش انسانی شده است در بررسی منابع اسلامی (قرآن کریم تا سنت و احادیث و روایات اسلامی) به این نتیجه می رسیم که خداوند در رسالت پیامبر خود سه وظیفه را امر فرموده : اول خود رسالت است، دوم قضاوت و سوم حکومت پیامبر (ص) علاوه بر دارا بودن مسئولیت الهی رسالت و قضاوت مبنای مشروعیت حکومتش که حکومت اسلامی است، انتصاب از سوی خداوند متعال است. از این روست که در امر رسالت و حکومت در زمان پیامبر (ص) انتخابات معنا ندارد و رسول خدا منتخب مطلق خداوند است (مطهری، ۱۳۶۵ : ۱۷۱).

پس از جنگ جهانی دوم، کشورهای غربی در پی ترمیم خرابیها و توسعه کشورهای آسیب دیده از جنگ برآمدند. در این زمینه، سه رهیافت مطرح شد : رهیافت دولت بزرگ، رهیافت دولت کوچک، و الگوی حکمرانی خوب برای اعمال حکمرانی خوب، نهادهای بین المللی شاخصهایی را مطرح کردند. هر اندازه کشوری به این شاخصها نزدیکتر باشد توسعه یافته تر به حساب خواهد آمد اما اصطلاح حکمرانی مطلوب برگرفته از به تعبیر جدیدی از مفاهیمی نظیر دموکراسی، حقوق بشر، پاسخگویی، مشارکت و حاکمیت قانون می باشد که با ارایه قالبی جدید تلاش در جمع آوری این ارزشها به طور یکجا دارد. حکمرانی مطلوب یکی از معروفترین مدل های پیشنهادی بانک جهانی و صندوق بین المللی پول برای توسعه و پیشرفت همه کشورها می باشد و مورد حمایت بزرگترین سهام دار و موثرترین عضو یعنی کشور ایالات متحده است.

امروزه جامعه اسلامی، در سطوح مختلف زندگی خود، چه در مسائل نظری و چه در مسائل عملی، با چالش های مختلفی مواجه است و نیازمند نسخه ها و تجوژاتی متقن و قابل اعتماد است تا بتواند بر این مشکلات فائق آید. یکی از این مشکلات و دغدغه های بسیار مهم در شرایط فعلی، نحوه حکمرانی مطلوب است که در این خصوص نظریات و شاخص های مختلف و متعددی مطرح شده است. هر چند بسیط بودن جامعه مدنی، منطبق کردن کلیه نظریه ها به صورت کامل مبتنی بر جوامع پیچیده امروزی با جامعه مدینه النبی و عصر پیامبر امر دشواری است، اما با این حال می توان این موضوع را در حکومت پیامبر و امامان دنبال نمود و در باب بنیان های نظریه حکمرانی مطلوب حکومت این بزرگان ، نظریه هایی را مطرح نمود.

عبارت حکمرانی خود عبارت جدیدی است که در سال ۱۹۹۶ توسط مدرسه جان اف کندی آمریکا وابسته به دانشگاه هاروارد^۳ به کار رفته است. گرچه این عبارت و نظریه سابقه تاریخی زیادی ندارد و تنها دو دهه از ذکر آن بیشتر نمیگذرد اما نباید تاریخچه آن را بهطور کامل محدود به یک دوره تاریخی معین کرد بلکه از زمان پیدایش حکمرانیها که چندین هزار سال از آن میگذرد میتوان مفهوم حکمرانی مطلوب را جستجو کرد. حکمرانی خوب، الگویی است که در پی ناکارآمدی سازوکارهای پیشین توسعه از سوی کشورهای

³ Harvard Kennedy School

توسعه یافته و مجامع بین المللی ارائه شد. در الگوی موردنظر، دولت باید ثبات و پایداری را در جامعه ایجاد، چارچوبهای قانونی مناسب و اثربخش برای فعالیتهای بخش عمومی و خصوصی را مستقر، ثبات و امنیت و عدالت را در بازار فراهم و با کاهش نقش تصدیگری دولت و روی آوردن به نقش حمایتی فعالیت کند. حکمرانی در لغت به معنای اداره و تنظیم امور است و به رابطه میان شهروندان و حکومتکنندگان اطلاق میشود (امامقلی پور و آسمانه، ۱۳۹۵: ۹۴).

از نظر بانک جهانی « حکمرانی » عبارت است از: فرایند و نهادهایی که از طریق آنها تصمیمات اخذ و اختیارات در یک کشور اعمال میشود (بانک جهانی، ۱۹۹۹: ۲). از نظر برنامه توسعه ملل متحد « حکمرانی » عبارت است از: اعمال اقتدار اداری، سیاسی و اقتصادی در اداره امور کشور در تمام سطوح (برنامه توسعه ملل متحد، ۱۹۹۷: ۵).

نظریه حکمرانی مطلوب به رابطه شهروندان با حکومت اشاره داشته و ادعا دارد رابطه نادرست بین شهروندان و حکومت کنندگان از موانع اصلی توسعه یافتگی است و حکمرانی مطلوب بر اساس مبانی اسلامی می تواند به اصلاح این رابطه بپردازد (شریف زاده و قلی پور، ۱۳۸۲: ۹۸).

فهم دقیق تر از نظریه حکمرانی مطلوب، نیازمند درک درستی از جایگاه این نظریه در تاریخ اندیشه سیاسی غرب است. از هنگام پیدایش علم اقتصاد توسعه، سیاست گذاری در کشورهای در حال توسعه به سه دوره دولت بزرگ (درخشه و شجاعی، ۱۳۹۴: ۱۹)، دروه دولت حداقل (استیگلیتز، ۱۳۸۲: ۲۴۵) و دوره حکمرانی شایسته (قلی پور، ۱۳۸۷: ۶۹) تقسیم شده است.

همچنین در مقاله ای که توسط کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل در بخش آسیا و اقیانوس آرام به مفهوم حکمرانی و حکمرانی مطلوب پرداخته شده، این مفهوم با ۸ مشخصه اصلی تعریف گردیده است که عبارتند از مشارکت، وفاق، پاسخگویی، مسئولیت پذیری، اثرگذاری، شفافیت، مساوات و حاکمیت قانون (درخشه و موسوی نیا، ۱۳۹۷: ۴).

توجه به بسترهای اجتماعی در فرآیند تصمیم گیری و رضایت جامعه از مورد توجه ترین موضوعات حکمرانی مطلوب است. مطالعات گوناگون نشان داده است که مشارکت چنانچه با انگیزه ارج نهادن به دانش و اطلاعات، تجربه و توانایی های جامعه باشد، بر کاهش تنش در جامعه، کاهش تعارضات، افزایش کیفیت تصمیمات، بهبود روابط، افزایش کارایی و اثربخشی و در نتیجه ارتقای تعامل حاکمیت با مردم موثر خواهد بود. لذا برای دستیابی به این مزایا باید ابتدا ویژگی های جامعه مشارکت جو را بشناسیم، به توانایی های افراد و احترام به پیشنهادها، اعتقاد داشته باشیم. باید دانست که حکمرانی مطلوب در سایه مشارکت، تعاون و همیاری با سیاستگذاری حاکمیت به منصفه ظهور می رسد. آنگاه می توان به جامعه ای مرفه تر و سعادتمند امیدوار بود (ازکیا، ۱۳۶۹: ۷).

بر اساس مطالعات انجام شده در چند دهه گذشته و تجارب کشورهای به اصطلاح در حال توسعه، که با هزینه نابودی آرمانهای چندین نسل به دست آمده است، مهمترین عامل توسعه و پیشرفت و اولین و پای های ترین نیاز هر کشور، برخورداری از نظام حکمرانی سالم و پویا است. لذا پس از تجربه مدلهای توسعه اقتصاد محور، به توسعه سیاسی رسیده و در نهایت ترکیبی از توسعه سیاسی، اقتصادی و اداری را در قالب مدل پیشنهاد داده اند. اما این مدل نیز از ضعفهای فراوانی رنج می برد و علاوه بر ضعفهای درونی « حکمرانی خوب » با اهداف و موازین اسلامی نیز از منظر مبانی، روشها و راهبردها سازگاری ندارد؛ از اینجا است که تبیین مدل حکمرانی اسلامی ضرورت می یابد.

جستجو این موضوع در میان پژوهش هایی که تاکنون انجام شده، نشان می دهد که پژوهش حاضر از دو جهت متمایز دیگر کارهاست (۱) تا کنون این موضوع به صورت علمی و ارائه مدل انجام نپذیرفته است و (۲) در مقایسه با تلاش های دیگر که در زمینه حکمرانی شایسته انجام شده که بیشتر به دنبال بیان ادبیات دینی بوده اند در این مقاله به جنبه های علمی و کاربردی این مقوله توجه شده است و این تحقیق می تواند مکمل تلاش هایی باشد که در تکمیل نظریه های اسلامی مورد توجه است. بنابراین در این مقاله ضمن وقوف به اهمیت و ضرورت موضوع، پاسخگویی به این سوال دنبال می شود که: شاخص های حکمرانی مطلوب اسلامی بر اساس نظریه های حکمرانی اسلامی، خبرگان و کارشناسان کدامند؟ و چه سازو کار های اجرایی حکمرانی مطلوب اسلامی بر اساس نظریه های حکمرانی اسلامی، خبرگان و کارشناسان وجود دارد؟

۲. مبانی نظری

۱،۲ شاخص های حکمرانی مطلوب در اسلام

کلیه شاخص های حکمرانی مطلوب در اسلام بر مبنای اخلاق اسلامی و رافت و مهربانی با بندگان خدا طراحی شده است. باید در اسلام اعتقاد به حکومت را ناشی از اراده الهی و تاکید بر کرامت انسان می داند، سرچشمه تمام حقوق و آزادی های انسان خداوند متعال است و نادیده گرفتن کلام خدا و محدود کردن انسان در حد و حدود حقوق و آزادی ها، همانند جدا شدن گیاه از ریشه خود است و ساختن خانه ای بدون پی که با وزش باد فرو می ریزد. در ادامه از شاخص های حکمرانی مطلوب اسلامی را مورد بررسی قرار می دهیم:

- شاخص حق اظهار نظر

قرآن کریم با قسم به قلم و اولین اشاره پس از خلق انسان به تعلیم بیان به وی ، پرده از تاکید خداوند بر این حق طبیعی او برداشته و محروم کردن بشر از آن، با آنچه خداوند از تکریم انسان در کتابش یاد می کند همخوانی ندارد (سوره اسراء ، آیه ۷۰).

همچنین حضرت علی (ع) فرموده اند: خود را برده دیگران مساز در حالیکه خداوند تو را آزاد آفریده است (محمّدی ری شهری، ۱۳۶۲ : ۳۵۱). منتسکیو می گوید: هیچ کلمه ای به اندازه کلمه آزادی، اذهان را متوجه نساخته و به هیچ کلمه ای معانی مختلفی همانند کلمه آزادی داده نشده است (منتسکیو، ۱۳۶۲ : ۲۹۲).

- شاخص شفافیت

شفافیت در اسلام از طریق نظارت صحیح در اعمال حکومت پیگیری می شود و نظارت به عنوان یک پدیده دینی، برای جلوگیری از انحراف بدنه حاکمیت از مسیر اصلی خود نیاز است. امام علی (ع) هنگام ورود به عراق، خطاب به مردم عراق می فرمایند: ای مردم عراق به سرزمین شما آمده ام، با این جامه ها و بار و بنه همین است که می بینید، اکنون اگر از سرزمین شما با چیزی جز آن چه به آن آمده ام بیرون روم، از خیانتکاران خواهم بود. همچنین ایشان خطاب به مردم کوفه می گوید: ای مردم کوفه، اگر من از شهر شما با چیزی بیشتر از مرکب و بار و بنه مختصر خود و خدمتکارم فلانی بروم، خائن خواهم بود. با توجه به احادیث مذکور امیر المومنین به مردم به توصیه می کنند که مردم حق دارند به صورت شفاف بر ایشان نظارت داشته باشند و در صورتی که بر اموال ایشان افزوده شد، با ایشان برخورد کنند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۷ : ۲۱۲).

- شاخص دادرسی عادلانه

در حقوق اسلام، دادرسی عادلانه یکی از اصول کلی است. اصلی که احکام قضایی باید به آن سنجیده شوند عدل در زمره علل احکام است، نه معلول و تابع احکام، بلکه اسلام عادلانه است بر همین اساس اصل عدالت خود جزء اصول مذهب شیعه می باشد. در عرصه های مختلف حیات جمعی آدمیان، حقوق و تکالیفی را اقتضاء دارد که گاه در قالب نصوص دینی بیان شده و گاه انسان به واسطه خرد خویش، این پیامبر درون، به آن رهنمون می شود و در هر صورت سازکاری و انطباق این احکام با اصل عدالت، با درک فطری آدمی وجدان می گردد (موسوی و همکاران، ۱۳۹۷ : ۲۱۲).

- شاخص حکومت قانون

در تعریف حکومت قانون، حکمرانی اسلامی با سایر حکومت ها تفاوت مبنایی دارد چون با پذیرش حکومت قانون الهی، شریعت اسلامی عملی می شود که مبنای شریعت اسلام و قوانین و مقررات آن با حکومت غیر اسلامی تفاوت فاحش دارد.

- شاخص کنترل فساد

هدف و رسالت قرآن کریم نجات انسان از هر نوع فساد است، از این رو می بینیم که قرآن کریم در آیات فراوانی این مساله را به صورت مستقیم و غیر مستقیم بیان کرده است. همچنین در آیات فراوانی از قرآن کریم « افساد » در مقابل « اصلاح » ذکر شده است. همان ها که در زمین فساد می کنند و اصلاح نمی کنند (سوره شعرا، آیه ۱۵۲)، خداوند مفسدان را از مصلحان باز می شناسد (سوره بقره، آیه ۲۲۰).

- شاخص مشارکت

مشارکت یعنی افراد جامعه همدیگر را سرپرستی کنند و یا آنچه را در اختیار دارند، به یکدیگر کمک و مساعدت نمایند و یا به گونه ای با هم اتفاق نظر و دارای یک تصمیم باشند. چه این تصمیم ایجابی باشد چه سلبی (ناصح علوان، ۱۳۷۳: ۲۶).

در فرهنگ اسلامی نیز مشارکت جایگاهی رفیع دارد. در نظام اسلامی مشارکت مردم یکی از ارکان بقای آن نظام بوده و بزرگترین پشتوانه به حساب می آید. در قرآن کریم موضوع شور و مشورت در آیات متعددی آمده است: خداوند منان در سوره آل عمران آیه ۱۵۹ می فرماید: ای پیامبر در کارها با آنها مشورت کن.

- شاخص عدالت و انصاف

یکی دیگر از مهمترین شاخص های حکمرانی مطلوب از دیدگاه اسلام عدالت جویی است. پیامبر اکرم (ص) فرمود که: آسمان ها و زمین بر اساس عدالت استوار شده است. عدالت به مثابه صفت و ملکه انسانی و اجتماعی ریشه در فطرت انسان دارد. همانا خداوند فرمان به عدل و احسان می دهد. عدالت از جمله مواردی است که در فطرت انسان، از طریق خداوند کریم، به عنوان ودیعه گذاشته شده است. به همین علت است که در ارجاع به امر حکمرانی، حکمران باید واجد صفاتی، از جمله عادل بودن دانست و پست های حساس حکومتی به افراد عادل سپرد و توصیه می شود که مصدر امور به افراد عادل سپرده شود تا تمام آحاد و مقامات حکومتی، از مراجع رسمی گرفته تا قضات و شهود و منشی ها و ... باید از میان افراد عادل انتخاب شوند و به عدالت حکم برانند و عدالت را اجرا کنند (موسوی و همکاران، ۱۳۹۷: ۲۱۷).

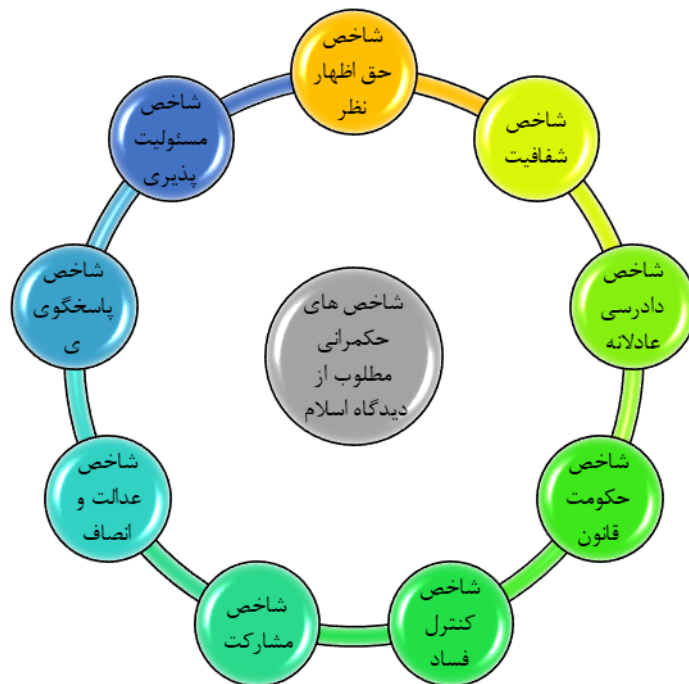
- شاخص پاسخگویی

پاسخگویی در سنجش به هر یک از ملاک های موجود، فعلی اخلاقی به شمار می رود. زیرا اولاً در آن منافع و مصالح نهفته است و ثانیاً وجدان اخلاقی انسان ها آن را عملی ستوده می داند و ثالثاً همکان با فطرت سلیم خویش دوست دار مسئولیت پذیری و راست کرداری هستند. در بیان اهمیت به پاسخگویی در همه مواردی که از سوی مردم پرسش و شبه ای مطرح شده، با دقت به و حفظ مبانی اخلاقی و اجتماعی پاسخ داده است و حتی برای ترغیب مردم به پرسشگری و گسترش فرهنگ پرسشگری، به آنان قرآن کریم سفارش بلکه دستور می دهد که پرسش های خود را با آگاهان در میان گذارند (سوره انبیا، آیه ۷).

- شاخص مسئولیت پذیری

مبانی مسئولیت پذیری در حکومت اسلامی آیه شریه ۲۷ سوره مبارکه ص است که می فرماید: ما آسمان و زمین و آنچه را در میان آنهاست بیهوده نیافریدیم. همچنین پیامبر گرامی اسلام می فرماید: بدانید که همه شما در برابر تعهدات خود مسئول هستید. در حکومت های سکولار و بهترین نوع حکومت آنان، مسئولیت پذیری اشاره به حس وظیفه شناسی دارد. ماکس وبر با طرح مفهوم اخلاق مسئولیت این واژه را به جامعه شناسی وارد کرد (طالبی، ۱۳۹۱ : ۱۷۱).

در یک نگاه کلی شاخص های حکمرانی مطلوب از دیدگاه اسلام به صورت شکل زیر معرفی می شود:

شکل ۱- شاخص های حکمرانی مطلوب از دیدگاه اسلام

۶.۱. شاخص های حکمرانی خوب از دیدگاه بانک جهانی^۴

بانک جهانی حکمرانی را سنت و نهادهایی تعریف میکند که توسط آنها قدرت به منظور مصلحت عمومی در یک کشور اعمال میشود. بانک جهانی حکمرانی خوب را بر اساس شش شاخص حق اظهار نظر و

⁴ World Bank

پاسخگویی^۵، شاخص ثبات سیاسی^۶، شاخص کارایی و اثربخشی دولت^۷، شاخص کیفیت قوانین و مقررات^۸، شاخص حاکمیت قانون^۹ و شاخص کنترل فساد^{۱۰} تعریف میکند.

شاخص حق اظهار نظر و پاسخگویی: به این معنی است که مردم بتوانند دولت را در برابر آنچه بر مردم تأثیر میگذارد مورد سؤال و بازخواست قرار دهند.

شاخص ثبات سیاسی و عدم خشونت: که این شاخص میزان ثبات رژیم حاکم و رهبران آن، درجه احتمال تداوم حیات مؤثر دولت و تداوم سیاستهای جاری در صورت مرگ و میر یا تغییر رهبران و دولتمردان فعلی میپردازد.

شاخص کارایی و اثربخشی: کارآمدی دولت در انجام وظایف محوله که شامل مقولات ذهنی همچون کیفیت تهیه و تدارک خدمات عمومی باکیفیت نظام اداری، صلاحیت و شایستگی کارگزاران و استقلال خدمات همگانی از فشارهای سیاسی هست.

شاخص کیفیت قوانین و مقررات: بر روی سیاستهای ناسازگار با بازار تمرکز دارد. سیاستهایی از قبیل کنترل قیمتها، عدم نظارت کافی بر سیستم بانکی و همچنین هزینه وضع قوانین برای محدودیت بیش از اندازه تجارت خارجی.

شاخص حاکمیت قانون: میزان احترام عملی که دولتمردان و شهروندان یک کشور برای نهادها قائل هستند که باهدف وضع و اجرای قانون و حل اختلاف ایجاد شده است.

شاخص کنترل فساد: فساد عبارت از استفاده از قدرت و امکانات عمومی در جهت منافع شخصی است. امتیاز کشورهای این شاخصها بین ۲.۵ - تا ۲.۵ یا صفر تا ۱۰۰ قرار دارد که مقدار بالاتر به معنی نتیجه بهتر برای آن کشور میباشد. حکمرانی خوب امروزه مانند یک دستگاه سنجش وضعیت حکمرانی در کشورهای مختلف دنیا استفاده می شود و کشورها بر اساس این شاخصها رتبه بندی می شوند. این اندیشه که بانک جهانی و کارشناسان آن از آن حمایت میکنند از مقبولیت نسبتا بالایی برخوردار است. بیش از یک دهه است که بانک جهانی بر اساس شاخصهای تعریف شده در این دستگاه وضعیت حکمرانی را در کشورهای مختلف بررسی میکند و گزارش آن را به طور رسمی و علنی منتشر میکند. این گزارش در بسیاری از تصمیم گیری ها و قضاوت ها و مباحث داخلی و خارجی مبنا قرار میگیرد و به همین لحاظ در سرنوشت کشورها مؤثر است. از آنجا که وضعیت شاخصهای حکمرانی ایران نیز در گزارش های بانک جهانی اعلام میشود شناخت این دستگاه و بررسی و نقد علمی آن به ویژه بر اساس دیدگاه های اسلامی لازم است.

۷. نظریه های حکمرانی مطلوب

۷.۱. شاخص های حکمرانی خوب از نظر رهبر معظم انقلاب

⁵ Voice & Accountability

⁶ Political Stability (No Violence)

⁷ Government Effectiveness

⁸ Regulatory Quality

⁹ Rule of Law

¹⁰ Control of Corruption

شاخص های حکمرانی خوب با رویکرد اسلامی در دیدار با دولتمردان در شهریور سال 1385 توسط رهبر چنین بیان گردید:

۱. عدالت خواهی و عدالت گستری
۲. فساد ستیزی
۳. سلامت اعتقادی و اخلاقی مسئولان کشور به ویژه در سطح عالی رتبه
 - ۳.۱. ساده زیستی و مردم گرایی
 - ۳.۲. تواضع
 - ۳.۳. پرهیز از اسراف
 - ۳.۴. خودگرایی، تدبیر و حکمت در تصمیم گیری و عمل
 - ۳.۵. وسعت نظر (سعه صدر) و تحمل مخالف
 - ۳.۶. پرهیز از منافع شخصی و گروهی (هوای نفس)
 - ۳.۷. شجاعت و قاطعیت در بیان و عمل که حق است
 - ۳.۸. انس با خدا و قرآن و استمداد دائمی از خدا
۴. تلاش بی وقفه برای ارائه خدمت عمومی
۵. شایسته سالاری در انتصاب کارگزاران حکومتی
۶. نظارت بر عملکرد و اطمینان از صحت عمل دستگاهها
۷. قانونگرایی
۸. بهبود مستمر نظام و ساختار دولتی
 - ۸.۱. پرهیز از تصدی گری
 - ۸.۲. تمرکز زدایی
 - ۸.۳. اطلاع رسانی و شفافیت اطلاعات
 - ۸.۴. حفظ سرمایه های ملی (محیط زیست)
 - ۸.۵. توجه به فرهنگ به عنوان محیط زیست انسانی در جامعه
۹. مشارکت مردم در تصمیم سازی و تصمیم گیری در عرصه ملی و جهانی

می توان گفت که شاخصهای بیان شده از جانب رهبر انقلاب نه تنها دربر گیرنده 6 بعد شاخص حکمرانی اعلام شده توسط بانک جهانی می باشند بلکه ابعاد گسترده تری را نیز شامل می شوند.

۷، ۲. حکمرانی مطلوب از دیدگاه صاحب نظران

حسین تاش (۱۳۹۳) بر اساس دیدگاه امیرالمومنین علی (ع) شاخص های حکمرانی خوب و حکمرانی شایسته را بدین صورت ارائه می دهد:

الف. پاسخگویی و حق اظهارنظر

منظور از این شاخص آن است که آیا در جامعه حق اظهارنظر، یعنی « آزادی بیان » از ناحیه شهروندان، احزاب سیاسی، تشکلهای انجمنها، ادیان و مذاهب، رسانه های جمعی، اقوام و نژادها وجود دارد؟ آیا شهروندان در انتخاب دولت و نظام سیاسی به صورت آزادانه مشارکت دارند؟ آیا تمام گروههای دخیل در تصمیم گیریهای دولتی، نسبت به عملکردشان در برابر مردم پاسخگو هستند؟ آیا افراد و بانگاه های اقتصادی از تصمیمات دولتی، که آنها را تحت تأثیر قرار میدهد، به موقع و به طور کامل آگاه میشوند؟ به هر اندازه که آزادی بیان توسط رسانهها و نشریات و افراد، مشارکت شهروندان در انتخاب دولت، اطلاع یافتن از تصمیمات تأثیرگذار و آمادگی دولتمردان برای پاسخگویی بیشتر باشد، به همان اندازه، وضعیت بهتری از حکمرانی خوب در کشور وجود خواهد داشت (حسین تاش، ۱۳۹۳).

ب. ثبات سیاسی و نبود خشونت

یکی از شاخصهایی که رشد پایدار اقتصادی را امکانپذیر میکند، ثبات سیاسی و عدم خشونت یعنی محیط پایدار و امن، است. بر اساس این شاخص، رابطه میان ثبات سیاسی و توسعه اقتصادی برقرار است؛ یعنی هر قدر ثبات سیاسی برقرار باشد به همان اندازه، توسعه اقتصادی نیز برقرار خواهد شد (نادری قمی، ۱۳۹۰).

ج. اثربخشی دولت

منظور از « اثربخشی دولت » میزان استفاده از مهارتهای فنی و کاری مدیران و میزان کارایی دیوانسالاری دولت است. به عبارت دیگر، منظور از این شاخص آن است که دولت در جمعآوری درآمدهای مالیاتی و سایر درآمدهای دولتی، همچنین در اجرای نوآوریهای سیاسی ملی، تدوین به موقع بودجه های سالانه، نظارت بر فعالیتهای اقتصادی اجتماعی، ایجاد زیرساختهای ملی و حل مشکلات اقتصادی داخلی توانا باشد.

د. کیفیت قوانین و مقررات

منظور از این شاخص توانمندی دولت در تدوین و اجرای سیاستها و قوانین و مقررات است. اصولاً کیفیت قوانین و مقررات مصوب به عنوان پایه های اصلی نهادهای رسمی، نقش مهمی در موفقیت توسعه و اصلاحات اقتصادی و سیاسی دارد. هر قدر قوانین و مقررات موجود از کیفیت بهتری برخوردار باشد حکمرانی وضعیت بهتری پیدا خواهد کرد.

ه. حاکمیت قانون

منظور از این شاخص کیفیت اجرای قراردادهای، عملکرد پلیس و محاکم قضایی است. اگر پس از انعقاد قراردادهای، پیمانها و تعهدات، اعم از دولتی یا خصوصی، نتوان چندان به اجرای آنها امید داشت و همچنین اگر جرم و تخلف به سبب عملکرد ضعیف پلیس و محاکم قضایی قابل پیگیری نباشد، نشاندهنده وجود حکمرانی ضعیف در یک کشور است.

و. مهار فساد

یکی از شاخص « حکمرانی خوب » از دیدگاه بانک جهانی مهار فساد اداری است. عوامل بسیاری بر این شاخص مؤثرند که برخی از آنها عبارتند از: میزان فساد در کشور، گسترش روابط خانوادگی، استفاده از قدرت به نفع دوستان، گسترش دیوانسالاری که زمینه بروز فساد را فراهم میکند، میزان شیوع پرداخت غیرقانونی در بین افراد و شرکتهای دولتی برای پیشبرد کارها، پرداختهایی که برای اثرگذاری بر فرایند قانونگذاری انجام

میشود، بیاتمادی عمومی به درستکاری مالی سیاستمداران، پرداختهای که برای دستیابی به مجوزهای صادراتی و وارداتی همچون فرار مالیاتی صوت میگیرد، استفاده سیاستمداران از بودجه عمومی، و در نهایت، پرداختهای غیرقانونی که توسط افراد بانفوذ و همچنین انحصارات در جهت زیان سایر بنگاهها صورت میگیرد. اینها عوامل مهمی هستند که وضعیت شاخص کنترل فساد را تعیین میکنند.

همچنین قلی پور (۱۳۸۷) در کتاب خود تحت عنوان حکمرانی شایسته و مناسب دولت مفاهیم و ویژگی مولفه های حکمرانی شایسته را به صورت ذیل معرفی می کند(قلی پور، ۱۳۸۷، صص ۱۳۱-۱۲۹):

جدول ۱ - ویژگی های حکمرانی شایسته(قلی پور، ۱۳۸۷)

مولفه ها	بیان ویژگی ها
مردم سالاری	مشارکت شهروندان در تصمیم گیری، اداره امور عمومی بر مبنای خواست اکثریت، فرصت مساوی برای رای دادن برای هر عضو، آزادی بیان
مشارکت جویی	تعامل و مشارکت شهروندان با دولت، فرصت مساوی و واقعی برای ابزار عقیده، افزایش اعتماد به بین شهروندان و دولت، ایجاد هم افزایی در نیروی های موجود جامعه
پاسخ گویی	افزایش اعتماد عمومی، کاهش فساد اداری، پاسخگویی نسبت به مردم و نمایندگان آن ها، شفافیت در رفتار دولت
اثر بخشی	رضایت مندی شهروندان، حاکمیت اخلاق در خدمت دولتی، افزایش اعتماد، کاهش فساد اداری، رسیدگی به مشکل شهروندان
کارآفرینی	افزایش رفتارهای مبتکرانه و نوآور، افزایش ریسک پذیری، کاهش رفتار محتاطانه، بهره وری بالای خدمات عمومی
عدالت محوری	توزیع مساوی خدمات دولتی، تحقق عدالت، تامین حقوق فردی، ایجاد فرصت های مساوی در جامعه، رفع هرگونه تبعیض نژادی، جنسی و مذهبی

همچنین درخشه و موسوی نیا (۱۳۹۷) بر اساس مولفه های اشاره شده توسط قلی پور در دیدگاه مردم سالار و معنای برگرفته از جدول فوق مولفه های نظریه حکمرانی شایسته را به صورت زیر بسط دادند:

شکل ۱- ویژگی های حکمرانی شایسته (درخشه و موسوی نیا، ۱۳۹۷)

۸. وضعیت شاخص های حکمرانی در ایران

در بررسی وضعیت شش شاخص حکمرانی کشور ایران (بر اساس امتیاز ۲.۵ - تا ۲.۵) همانطور که در جدول ۱ مشاهده میشود در می یابیم که:

- ✓ علامت هر شش شاخص برای کشور ایران منفی است که این امر با توجه به امتیازدهی ۲.۵ - تا ۲.۵ نشان دهنده وضعیت بد و نامطلوب حکمرانی در ایران است.
- ✓ شاخصهای کیفیت قانون و مقررات در تمامی سالها، از وضعیت به مراتب نامطلوب تری نسبت به سایر شاخصها برخوردار بوده اند.
- ✓ شاخص اظهار نظر و پاسخگویی وضعیت رو به افولی داشته است به طوریکه مقدار آن از ۱ - در سال ۲۰۱۰ به ۱.۵۷ - در سال ۲۰۱۴ رسیده است.
- ✓ سایر شاخصها از تغییرات قابل ملاحظه ای برخوردار نبوده اند اما در عین حال وضعیت مناسبی نیز ندارند.

جدول ۱- شاخص های حکمرانی در ایران بر اساس امتیاز ۲.۵ - تا ۲.۵ (منبع بانک جهانی)

شاخص ها						سال
CC	RL	RQ	GE	PS	VA	
-۰.۹۹	-۰.۹۸	-۱.۷	-۰.۲۸	-۱.۶۲	-۱	۲۰۱۰
-۰.۹۲	-۰.۹۴	-۱.۵۱	-۰.۳۴	-۱.۴۲	-۰.۹	۲۰۱۱
-۰.۸۲	-۰.۹	-۱.۴۳	-۰.۵۴	-۱.۳۳	-۰.۸	۲۰۱۲
-۰.۶۸	-۰.۹۸	-۱.۵	-۰.۷	-۱.۳۶	-۱.۶	۲۰۱۳
-۰.۵۷	-۱.۰۳	-۱.۲۶	-۰.۴۱	-۰.۹۱	-۱.۵۷	۲۰۱۴

۹. پیشینه تحقیق

سال	محقق	عنوان	نتیجه
۱۳۹۷	موسوی و همکاران	نقش اخلاق اسلامی در حکمرانی مطلوب	با بررسی شاخص های حکمرانی مطلوب بخوبی متوجه می شویم که اساس همه آنها بر اخلاق اسلامی متمرکز است چگونه می شود که با این همه حجم آیات کلام الله مجید و فرمایشات ائمه معصوم و بزرگان دین که دارای ابعاد کاملاً اخلاقی می باشند اصول خوب چون مسئولیت پذیری، پاسخگویی، حکومت قانون، عدالت ورزی، دادرسی عادلانه، حق اظهار نظر، مشارکت، کنترل و

			مبارزه با فساد و شفافیت از بعد اخلاقی تعریف و تفسیر شوند اما مبتنی بر اخلاق نباشد لذا اخلاق و حاکمیت، هیچ تنازع و تعارضی با همدیگر ندارند
۱۳۹۷	نوروزی و اسلامی	حکمرانی خوب در اسلام	اصل حاکمیت قوانین اسلامی و سایر اصول ناظر بر مقوله حکمرانی که از قرآن و سنت اتخاذ شده اند آموزه مورد بحث به صورت مشروط و با رعایت مبانی مزبور قابلیت اجرایی
۱۳۹۶	مرشد زاده	حکمرانی خوب، و حکمرانی مطلوب در تمدن نوین اسلامی	نتایج نشان داد سازوکارهایی همچون پاسخگویی بیشتر در بدنه دولت، قانون‌محوری، عدالت‌جویی، مشارکت‌جویی و کارایی و اثربخشی و از مهمترین شاخص های حکمرانی مطلوب می باشد.
۱۳۹۶	عیوضی و همکاران	از بررسی حکمرانی خوب تا الگوی حکمرانی پایدار	حکمرانی پایدار را به عنوان راه برون رفت از چرخه توسعه نیافتگی و رشد محور که تعادل اکوسیستم را به هم زده و آثار زیست محیطی متعددی به جا گذاشته است.
۱۳۹۵	امامقلی پور و آسمانه	شاخص حکمرانی در اسلام و تاثیر آن بر برون‌دادهای سلامت در ایران	نتایج حاصل از تخمین مدل نشان میدهد که در کنار سایر عوامل اقتصادی-اجتماعی و بهداشتی، حکمرانی به عنوان یک عامل مؤثر بر بهبود شاخصهای بهداشتی میباشد و از آنجا که حکمرانی در ایران ضعیف میباشد حکمرانی ضعیف تاثیر منفی بر امید به زندگی در ایران داشته است.
۱۳۹۴	مفتح و همکاران	امکان سنجی اجرای نظریه حکمرانی خوب در جوامع اسلامی با تاکید بر جمهوری اسلامی ایران	الفاظ مبانی اسلامی در خصوص حکومت و حکمرانی مانند اصل حاکمیت قوانین اسلامی و سایر اصول ناظر بر مقوله حکمرانی که از قرآن و سنت اتخاذ شده اند، آموزه مورد بحث به صورت مشروط و با رعایت مبانی مزبور قابلیت اجرایی خواهد داشت.
۱۳۹۳	حسینی تاش و واثق	حکمرانی خوب و ارائه حکمرانی شایسته بررسی و شاخص های این دو از دیدگاه امیرالمؤمنین (ع)	تعدادی از شاخص های حکمرانی شایسته از دیدگاه آن حضرت با شاخص های حکمرانی خوب از دیدگاه نهادهای بین المللی و اندیشمندان غرب مقایسه گردیده است.

۱۱. روش شناسی تحقیق

این تحقیق از نظر داده های مورد استفاده جز تحقیقات ترکیبی (شبه تجربی و کیفی و کمی) در حوزه تحقیقات مدیریت می باشد. این تحقیق از لحاظ طبقه بندی تحقیق بر مبنای هدف، از نوع تحقیقات کاربردی است. این تحقیق، تحقیق تحلیلی توصیفی محسوب می شود. پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی^{۱۱} است که با رویکرد آمیخته^{۱۲} با طرح اکتشافی انجام شد. در رویکرد کیفی^{۱۳}، از روش روش نمونه گیری هدفمند^{۱۴} و در رویکرد کمی^{۱۵} چون به بررسی وضعیت موجود پرداخته شد، از روش توصیفی از نوع پیمایشی^{۱۶} استفاده شد.

¹¹ Applied

¹² Mixed Approach

¹³ Qualitative Approach

¹⁴ Judgemental Sampling

¹⁵ Quantitative

¹⁶ Survey

۱۱.۲. جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری مورد بررسی شامل خبرگان و متخصصان این حوزه و همچنین محققان پیشین هستند.

۱۱.۳. روش نمونه گیری و حجم نمونه :

نمونه برداری به صورت نظری و به تعداد ۱۵ نفر بود که با استفاده از روش های غیر احتمالی قضاوتی و گلوله برفی انجام شد. بدین ترتیب که ابتدا با توجه به شناخت محقق و با در نظر گرفتن اهداف پژوهش، از خبرگان منتخبی که شایستگی پاسخ به سؤال های مطرح شده را داشتند، مصاحبه به عمل آمد و سپس آنها خبرگان دیگری را معرفی کردند تا نمونه گیری ادامه یابد.

۱۱.۴. روش و ابزار گردآوری داده ها

در بخش نظری این تحقیق از روش کتابخانه ای و با استفاده از کتب، مقالات و پژوهش های انجام شده استفاده گردید.

با توجه به کیفی بودن روش پژوهش از مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده شد. در ابتدا جهت بررسی متون علمی از بانک های اطلاعاتی بهره گرفته و بعد از آن از مصاحبه با خبرگان و در نهایت پرسشنامه کمی از ابزارهای مورد استفاده در پژوهش بود.

متن مصاحبه

۱- به نظر شما، چه عواملی بر حکمرانی مطلوب اسلامی تاثیرگذار هستند؟ لطفاً توضیح دهید.

۲- بارزترین حکمرانی مطلوب اسلامی چیست؟

۳- ارزیابی شما از شاخصه های حکمرانی مطلوب اسلامی چیست ؟

۴- چه راهکارهایی در اجرایی کردن حکمرانی مطلوب اسلامی پیشنهاد می کنید ؟

ابزار اندازه گیری در پژوهش حاضر علاوه بر مصاحبه، مراجعه به افراد در دسترس و تکمیل پرسشنامه می باشد. محقق پیش از اعلام موافقت آزمودنی ها، توضیحات کلی در ارتباط با هدف پژوهش، روش انجام آن و محرمانه بودن اطلاعات اخذ شده، در اختیار آزمودنی قرار داد. پرسشنامه مورد استفاده شامل دو قسمت می باشد که در قسمت اول پرسش های مربوط به مشخصات افراد و در قسمت دوم سوالات مطرح شده برای سنجش متغیرها پاسخ دهندگان طراحی شده است. بعد از مطالعات کتابخانه ای، بر مبنای مبانی نظری تهیه و تدوین شده و روایی و پایایی آن که شامل کسب نظر متخصصان درباره صحت پرسش ها و هماهنگی با ابعاد متغیر که در مجموع باتوجه به فراوانی پاسخ های مناسب، درستی گویه های پرسشنامه

تأیید می‌شود و یا اجرای تحلیل عامل بر داده‌های حاصل از اجرای پرسشنامه برای روایی سازه انجام می‌شود که به منظور صحت پایایی ابزار، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. سپس شاخص کفایت نمونه‌گیری و تحلیل عاملی تأییدی صورت گرفت تا مشخص شود کدام یک از سؤالات باید حذف شوند و به نوعی تأیید کننده روایی می‌باشد. بنابراین در بخش میدانی از پرسشنامه جهت جمع‌آوری اطلاعات اولیه استفاده می‌شود. تمام گویه‌های پرسشنامه در یک دامنه مقیاس ۵ امتیازی از کاملاً موافقم=۵ تا کاملاً مخالفم=۱ امتیاز بندی شده است. به دلیل نبودن پرسشنامه‌ی استاندارد در این پژوهش، به صورت پرسشنامه محقق ساخته طراحی شده است. پرسش‌نامه‌ی مذکور از دو بخش عمومی و تخصصی تشکیل شده است. بخش عمومی شامل سوالات جمعیت شناختی (شامل: سن، جنسیت، میزان تحصیلات و میزان سابقه کار) و بخش تخصصی شامل سوالاتی پیرامون متغیرهای تحقیق است.

برای تحلیل داده‌های کیفی پژوهش از طریق تحلیل محتوا استفاده شد. در این طرح مراحل تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده، در دو مرحله کدگذاری باز^{۱۷} و کدگذاری محوری^{۱۸} انجام شده است و در بخش کمی با توجه به سؤال‌های پژوهش، برای تجزیه و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از پرسشنامه‌های تحقیق، از روش‌های آماری در قالب آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شده است.

برای متغیرهای جمعیت شناختی که داده‌های آن از پرسشنامه به دست آمد میانگین، انحراف معیار، جداول توزیع فراوانی و نمودار برای هریک از متغیرها ارائه شد که این فرآیند توسط نرم‌افزار SPSS انجام می‌شود.

در بخش آمار استنباطی جهت بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد و برای بررسی سوال‌های پژوهش از آزمون‌های تحلیل عاملی اکتشافی، تحلیل عاملی تأییدی (تحلیل معادلات ساختاری) استفاده شد. در بخش استنباطی آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و لیزرل صورت پذیرفت.

۱۲. یافته‌های تحقیق

سوالات پرسشنامه و متغیرهای اصلی

پس از بررسی سوالات جمعیت شناختی افراد، به ارزیابی پاسخ افراد به سوالات پرسشنامه، پرداخته می‌شود. آنالیز آماری سوالات پرسشنامه در جدول ۴-۷ و تحلیل آماری متغیرها در جدول ۴-۸ ارائه شده است:

جدول ۴-۷: ... آنالیز آماره‌های توصیفی مربوط به سوالات پرسشنامه

شماره	سوال: به نظر شما هر یک از عوامل زیر به چه میزان بر حکمرانی مطلوب اسلامی تاثیر گذار	میانگین	انحراف
-------	--	---------	--------

¹⁷ Open Coding

¹⁸ Axial Coding

معیار	است؟	
0.968	3.87	۱ مشارکت بین ارکان حکمرانی
1.017	3.82	۲ مشارکت شهروندان در تصمیم گیری
0.969	4.17	۳ ایجاد فرصت مساوی برای ابراز عقیده
0.900	4.21	۴ افزایش اعتماد بین مردم و دولت
0.887	3.88	۵ همکاری بین ارکان حکمرانی
0.920	4.12	۶ ایجاد هم افزایی در بین نیروهای موجود در جامعه
0.951	4.16	۷ وجود قانون گرایی و عدالت محوری در بین ارکان حکمرانی
0.994	4.08	۸ افزایش اعتماد بین مردم و دولت
1.017	4.05	۹ افزایش اعتماد عمومی
0.994	4.05	۱۰ توزیع مساوی خدمات دولتی
1.020	4.12	۱۱ تحقق عدالت اجتماعی
1.538	4.08	۱۲ آزادی بیان
1.010	3.98	۱۳ تامین حقوق فردی
0.916	3.83	۱۴ رفع هر گونه تبعیض نژادی، جنسی و مذهبی
1.026	4.05	۱۵ رسیدگی به مشکلات شهروندان
1.019	3.99	۱۶ شفاف بودن مسئولین در انجام کارها
1.026	4.06	۱۷ شایسته سالاری در انتخاب ارکان حکمرانی
1.073	4.11	۱۸ نظارت بر کلیه ارکان حاکم
1.073	4.17	۱۹ توجه به امر به معروف و نهی از منکر در بین ارکان حکمرانی
1.315	3.00	۲۰ ایجاد ارتباط مستقیم بین مردم و مسئولین حاکم و حرف شنوی از آنها
1.560	3.14	۲۱ کاهش فساد در بین ارکان حکمرانی
1.417	3.09	۲۲ کاهش فساد اداری
1.467	2.96	۲۳ کیفیت قوانین و مقررات در راستای کاهش فساد
1.376	3.14	۲۴ پاسخ گویی نسبت به مردم و نمایندگان آنها
1.329	3.12	۲۵ پاسخگویی در بین ارکان حاکم
1.380	2.34	۲۶ تلاش در جهت حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور
1.528	3.08	۲۷ تلاش در جهت حفظ عزت اسلامی مطابق با اصول اسلام
1.367	2.96	۲۸ اخلاق محوری دولت سلوک اسلامی در بین ارکان حاکمیت
1.363	3.25	۲۹ توسعه اثربخشی دو در راستای پیشرفت و تعالی همه جانبه
1.398	3.16	۳۰ اداره امور بر مبنای درخواست اکثر مردم و ادامه مستمر آن
1.493	3.14	۳۱ رضایت مندی شهروندان
1.469	3.16	۳۲ رسیدگی به مشکلات شهروندان
1.425	3.07	۳۳ حاکمیت اخلاق در خدمت دولتی
1.384	2.68	۳۴ تامین سلامت فردی و امنیت در جامعه از سوی ارکان حاکمیت
1.446	3.05	۳۵ ثبات سیاسی و نبود خشونت
1.537	3.18	۳۷ ترویج فرهنگ رعایت محرومین
1.393	3.39	۳۷ تلاش در جهت کاهش و محو فقر

پس از بررسی انالیز توصیفی تک تک سوالات پرسشنامه به بررسی میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای تحقیق پرداخته می شود (جدول ۴-۸).

جدول ۴-۵: شاخص های توصیفی مربوط به مولفه ها

تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	دامنه تغییرات	
			کمترین	بیشترین
۵۰	3.5618	1.09055	1	5
۵۰	3.3791	1.24532	1	5
۵۰	3.8270	.98279	1	5
۵۰	3.9310	.85546	1	5
۵۰	3.4898	.92353	1	5
۵۰	3.5055	1.10884	1	5
۵۰	3.2850	1.01187	1	5
۵۰	3.8795	1.24748	1	5
۵۰	3.7889	.95418	1	5
۵۰	3.5893	.94331	1	5
۵۰	3.0879	.94692	1	5
۵۰	3.1006	1.04852	1	5
۵۰	3.4352	.88019	1	5
۵۰	3.7652	.79543	۱	۵

همان طور که در جدول شماره ۴-۵ مشاهده می شود، بیشترین میانگین ۳.۹۳ به مولفه عدالت محوری و کمترین میانگین ۳.۱۰ به مولفه اثربخشی تعلق دارد.

جدول ۴-۱: میانگین و انحراف استاندارد متغیرهای پژوهش

بعد ها	میانگین	انحراف معیار
انسجام در هم افزایی و هم گرایی	3.83	0.559
اعتماد به یکدیگر	4.12	0.434
انتخاب اصلح و نظارت بر حکومت	3.99	0.482
توسعه ظرفیت ها، سیاست ها و اقدامات	3.85	0.433
توسعه ارزش های اسلامی در فرآیندهای حاکمیتی	۴.۰۹	۰.۴۸۹

نتایج نشان می‌دهد میانگین بدست آمده سه پنج شاخص اصلی موثر بر حکمرانی مطلوب اسلامی مقداری بالاتر از متوسط (۳) است. دامنه میانگین از ۱ تا ۵ است و نمره بالاتر به معنای تاثیر گذاری بیشتر است. میانگین های بدست آمده برای اعتماد به یکدیگر ۴.۱۲ (۰.۴۳۴) بدست آمده است که از تمامی میانگین ها بالاتر است. همچنین میانگین توسعه ارزش های اسلامی در فرآیندهای حاکمیتی با ۴.۰۹ (۰.۴۸۹) در رتبه دوم بیشترین میانگین قرار دارد. سپس انتخاب اصلح و نظارت برحکومت با ۳.۹۹ (۰.۴۸۲) ، توسعه ظرفیت‌ها، سیاست‌ها و اقدامات با ۳.۸۵ (۰.۴۳۳) و انسجام در هم افزایی و هم‌گرایی با ۳.۸۳ (۰.۵۵۹) قرار دارد.

بررسی نرمال یا غیرنرمال بودن داده‌ها

برای بررسی نرمال یا غیرنرمال بودن داده‌ها از سه آزمون کولموگروف اسمیرنوف، ضریب کجی و ضریب کشیدگی به شرح زیر استفاده شده است:

جدول ۴-۶: نتایج آزمون K-S

مؤلفه	K-S	Sig	نتیجه
مشارکت	.154	.130	$p > 0.05$ و نرمال است.
هم‌گرایی	.106	.090	$p > 0.05$ و نرمال است.
قانون‌گرایی	.078	.369	$p > 0.05$ و نرمال است.
عدالت‌محوری	.134	.116	$p > 0.05$ و نرمال است.
شفافیت	.118	.123	$p > 0.05$ و نرمال است.
شایسته‌سالاری	.150	.131	$p > 0.05$ و نرمال است.
امر به معروف و نهی از منکر	.143	.127	$p > 0.05$ و نرمال است.
کاهش فساد	.119	.124	$p > 0.05$ و نرمال است.
پاسخگویی	.115	.117	$p > 0.05$ و نرمال است.
استقلال و عزت اسلامی	.083	.379	$p > 0.05$ و نرمال است.
رشد و تعالی مستمر	.084	.381	$p > 0.05$ و نرمال است.
اثر بخشی	.160	.125	$p > 0.05$ و نرمال است.
اخلاق محوری و سلوک اسلامی	.105	.094	$p > 0.05$ و نرمال است.
رعایت محرومین، کاهش و محو فقر	.238	.189	$p > 0.05$ و نرمال است.

همان‌طور که در جدول شماره ۴-۶ مشاهده می‌شود، سطح معنی‌داری‌های به دست آمده در همه مؤلفه‌ها بزرگتر از ۰/۰۵ می‌باشد و با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان H_0 را پذیرفت و بیان داشت که داده‌های تحقیق از ویژگی نرمال بودن تبعیت می‌کنند و می‌بایست از آزمون‌های پارامتریک برای تحلیل داده‌ها استفاده کرد.

۲- آزمون کجی و کشیدگی

جدول ۴-۷: نتایج دو آزمون کجی و کشیدگی

مؤلفه	کجی	کشیدگی
مشارکت	.383	-1.096
هم گرایی	.052	-.976
قانون گرایی	-.189	-.833
عدالت محوری	-.865	.130
شفافیت	-.596	-.036
شایسته سالاری	-.531	-.698
امر به معروف و نهی از منکر	-.391	-1.103
کاهش فساد	-.368	-.300
پاسخگویی	-.525	-.164
استقلال و عزت اسلامی	-.300	-.424
رشد و تعالی مستمر	-.206	-.444
اثربخشی	-.641	-.602
اخلاق محوری و سلوک اسلامی	-.591	.091
رعایت محرومین، کاهش و محو فقر	-.689	.892

همان طور که در جدول شماره ۴-۷ مشاهده می شود، مقدار کجی و کشیدگی در تمام مؤلفه ها در بازه ۲+ و ۲- قرار دارد و این نشان می دهد توزیع متغیر از کجی و کشیدگی نرمال برخوردار است و می بایست از آزمون های پارامتریک برای تحلیل داده ها استفاده کرد.

- تحلیل استنباطی داده ها

- تجزیه و تحلیل داده های مربوط به سوال اول تحقیق

۱. ابعاد و مؤلفه های حکمرانی مطلوب اسلامی بر اساس نظریه های حکمرانی اسلامی، خبرگان و کارشناسان کدامند؟

در برای پاسخ به این سوال پژوهش، جهت شناسایی ابعاد و مؤلفه های حکمرانی مطلوب اسلامی از روش کدگذاری باز و محوری استفاده شده است. بدین صورت که به مصاحبه عمیق با ۱۴ نفر از افراد خبره در حوزه موضوع پژوهش (که از این تعداد ۴ نفر زن و ۱۰ نفر مرد بودند. از نظر وضعیت تاهل، ۱۲ نفر متاهل و ۲ نفر مجرد بودند. از تعداد ذکر شده، تعداد ۱۰ نفر دارای مدرک تحصیلی دکتری، تعداد ۳ نفر دانشجوی دوره دکتری (امتحان جامع را گذرانده بودند) و تعداد ۱ نفر دارای مدرک تحصیلی فوق لیسانس بودند) پرداخته شد. از هر مصاحبه، مفاهیمی استخراج شد که این مفاهیم در کدگذاری باز جای داده شدند و

سپس مفاهیم مستخرجه، در قسمت کدگذاری محوری، تبدیل به یک بُعد شدند که نتایج به شرح جدول شماره ۴-۸ می باشد:

کد مصاحبه شونده	کدگذاری محوری	کدگذاری باز (مفاهیم مستخرجه)
Q1, Q2, Q3, Q4	انسجام هم گرایی و هم افزایی	مشارکت
Q5, Q6		هم گرایی
Q7, Q8, Q9	اعتماد ارکان حکمرانی به یکدیگر	قانون گرایی
Q10, Q11, Q12, Q13		عدالت محوری
Q14, Q15		شفافیت
Q16, Q17	فرآیند انتخاب اصلاح و نظارت بر حکومت	شایسته سالاری
Q18, Q19		امر به معروف و نهی از منکر
Q20, Q21, Q22		کاهش فساد
Q23, Q24		پاسخگویی
Q25, Q26, Q27	توسعه ظرفیت ها، سیاست ها و اقدامات	استقلال و عزت اسلامی
Q28, Q29		رشد و تعالی مستمر
Q30, Q31		اثر بخشی
Q32, Q33, Q34	حاکمیت و توسعه ارزش های اسلامی در فرآیندها	اخلاق محوری و سلوک اسلامی
Q35, Q36		رعایت محرومین، کاهش و محو فقر

همان طور که در جدول شماره ۴-۸ نشان داده شده است، نتایج حاصل از کدگذاری باز و محوری، به استخراج ۵ بُعد از ۱۴ مفهوم منجر شده است که هر یک از این ابعاد عبارتند از:

- انسجام هم گرایی و هم افزایی: استخراج شده از ۲ مفهوم
- اعتماد ارکان حکمرانی به یکدیگر: استخراج شده از ۳ مفهوم
- فرآیند انتخاب اصلاح و نظارت بر حکومت: استخراج شده از ۴ مفهوم
- توسعه ظرفیت ها، سیاست ها و اقدامات: استخراج شده از ۳ مفهوم
- حاکمیت و توسعه ارزش های اسلامی در فرآیندها: استخراج شده از ۲ مفهوم (شکل شماره ۴-۱).

شکل ۴-۱: ابعاد شناسایی شده جهت حکمرانی مطلوب اسلامی بر اساس نظریه های حکمرانی اسلامی، خبرگان و کارشناسان (برگرفته از کدگذاری باز و محوری)

جهت شناسایی مولفه‌های حکمرانی مطلوب اسلامی از روش تحلیل عامل اکتشافی به عنوان یکی از روش‌های آماری برای تجزیه اطلاعات موجود در مجموعه داده‌ها که توسط کارل پیرسون^{۱۹} و چارلز اسپیرمن^{۲۰} ابداع شده است، استفاده شد.

در این پژوهش، ابتدا مفروضه‌های مطرح شده به صورت زیر مورد بررسی قرار گرفتند و سپس با توجه به برقرار بودن تمام شروط فوق، از روش تحلیل عامل اکتشافی به واسطه نرم‌افزار آماری SPSS-22 بهره گرفته شد.

جدول ۴-۹: نتایج آزمون بارتلت و کومو

.851	KMO	
8703.426	کای اسکوئر	بارتلت
49	درجه آزادی	
.000	سطح معناداری	

^{۱۹} Karl Pearson
^{۲۰} Charles Spearman

با توجه به داده‌های جدول شماره ۴-۹ مقدار KMO برابر با ۰/۸۵۱ است و سطح معناداری آزمون بارتلت نیز برابر با ۰/۰۰۱ (کوچکتر از ۰/۰۵) است که نشان می‌دهد داده‌ها برای اجرای تحلیل عاملی در سطح بسیار مناسبی می‌باشند.

جدول ۴-۱۰: نتایج اشتراکات اولیه و استخراجی

شاخص	اشتراکات اولیه	اشتراکات استخراجی
Q1	1	.652
Q2	1	.698
Q3	1	.748
Q4	1	.686
Q5	1	.716
Q6	1	.827
Q7	1	.815
Q8	1	.815
Q9	1	.761
Q10	1	.633
Q11	1	.650
Q12	1	.690
Q13	1	.755
Q14	1	.695
Q15	1	.515
Q16	1	.668
Q17	1	.764
Q18	1	.788
Q19	1	.695
Q20	1	.602
Q21	1	.683
Q22	1	.541
Q23	1	.687
Q24	1	.670
Q25	1	.668
Q26	1	.675
Q27	1	.611
Q28	1	.513
Q29	1	.567
Q30	1	.606
Q31	1	.636
Q32	1	.584
Q33	1	.642
Q34	1	.677
Q35	1	.631
Q36	1	.616

با توجه به داده‌های جدول شماره ۴-۱۰ که نتایج اشتراکات اولیه و استخراجی مربوط به مولفه‌ها را نشان می‌دهد، تمام بارهای عاملی بالاتر از ۰/۴ هستند و نیاز به حذف شاخصی نمی‌باشد؛ بنابراین این مفروضه نیز مورد تایید قرار می‌گیرد و نشان می‌دهد که داده‌ها برای اجرای تحلیل عاملی مناسب هستند.

جدول ۴-۱۱: مقادیر ارزش ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس تجمعی مولفه‌های ۱۳گانه

عامل	بعد از چرخش واریماکس		
	ارزش ویژه	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	4.788	7.980	7.980
۲	4.387	7.312	15.292
۳	3.914	6.524	21.816
۴	3.437	5.729	27.545
۵	3.399	5.665	33.210
۶	3.284	5.473	38.683
۷	3.011	5.018	43.701
۸	2.942	4.903	48.604
۹	2.876	4.793	53.396
۱۰	2.631	4.386	57.782
۱۱	2.355	3.926	61.708
۱۲	1.632	2.720	64.428
۱۳	1.463	2.438	66.865
۱۴	1.459	2.392	69.257

با توجه به جدول شماره ۴-۱۱ نتایج حاصل از تحلیل عاملی بر روی پاسخ‌های ۵۰ نفر از نمونه مورد مطالعه، تعداد ۱۴ مولفه را به عنوان مولفه‌های حکمرانی مطلوب اسلامی از بین ۳۶ شاخص نشان می‌دهد که ۶۹/۲۵۷ درصد کل واریانس توسط این ۱۴ مولفه تبیین می‌شود.

جدول ۴-۱۲: بارهای عاملی مولفه‌ها و شاخص‌ها پس از چرخش

شاخص	مولفه‌ها						
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
Q1	.796						
Q2	.774						
Q3	.755						
Q4	.726						
Q5		.872					
Q6		.862					
Q7			.799				
Q8			.736				
Q9			.732				

			.778				Q10
			.756				Q11
			.687				Q12
			.681				Q13
		.710					Q14
		.691					Q15
	.626						Q16
	.601						Q17
.824							Q18
.749							Q19

ادامه جدول ۴-۱۲: بارهای عاملی مولفه‌ها و شاخص‌ها پس از چرخش

شاخص	عامل						
	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
Q20	.811						
Q21	.774						
Q22	.691						
Q23		.758					
Q24		.755					
Q25			.700				
Q26			.672				
Q27			.531				
Q28				.727			
Q29				.722			
Q30					.760		
Q31					.742		
Q32						.792	
Q33						.765	
Q34						.684	
Q35							.729
Q36							.675

همان‌طور که در جدول شماره ۴-۱۲ نشان داده شده است، پس از ۱۴ بار چرخش، تعداد ۱۴ مولفه به عنوان مولفه‌های حکمرانی مطلوب اسلامی از بین ۳۶ شاخص شناسایی شده‌اند که میزان اثرات کلی این مولفه‌ها و شاخص‌های آن برابر با ۶۹/۲۵۷ درصد بوده است.

مدل حکمرانی مطلوب اسلامی کدام است؟

برای بررسی این سوال، از آزمون تحلیل عاملی تاییدی با استفاده از تکنیک مدل‌یابی معادله ساختاری (SEM) با نرم‌افزار آماری PLS استفاده شده است که نتایج به دست آمده به شرح زیر می‌باشد:

نتیجه	P-value	R ²	مقدار T	بار عاملی استاندارد شده	شماره شاخص (متغیر آشکار)	مولفه (متغیر پنهان ۲)	بعد (متغیر پنهان ۱)
معنادار	<۰/۰۵	۰/۳۳	۹/۱۹	۰/۵۷	Q1	مشارکت	انسجام هم‌گرایی و هم‌افزایی
معنادار	<۰/۰۵	۰/۴۱	۱۰/۵۲	۰/۶۴	Q2		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۵۰	۱۱/۹۹	۰/۷۱	Q3		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۶۹	۱۴/۸۷	۰/۸۳	Q4		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۷۰	۱۵/۹۰	۰/۸۴	Q6	همگرایی	
معنادار	<۰/۰۵	۰/۷۱	۱۶/۰۵	۰/۸۴	Q7		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۴۲	۱۰/۹۹	۰/۶۵	Q8	قانون‌گرایی	
معنادار	<۰/۰۵	۰/۶۳	۱۴/۵۵	۰/۸۰	Q9		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۶۴	۱۴/۶۳	۰/۸۱	Q10		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۱۴	۵/۸۹	۰/۳۸	Q11	عدالت محوری	اعتماد ارکان حکمرانی به یکدیگر
معنادار	<۰/۰۵	۰/۵۲	۱۲/۳۷	۰/۷۲	Q12		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۶۴	۱۴/۲۹	۰/۸۰	Q13		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۴۲	۱۰/۷۷	۰/۶۵	Q14		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۲۴	۷/۷۴	۰/۴۹	Q15	شفافیت	
معنادار	<۰/۰۵	۰/۳۴	۹/۴۸	۰/۵۸	Q16		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۵۰	۱۲/۳۰	۰/۷۱	Q17	شایسته‌سالاری	فرآیند انتخاب اصلاح و نظارت بر حکومت
معنادار	<۰/۰۵	۰/۶۸	۱۵/۲۱	۰/۸۲	Q18		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۵۴	۱۲/۹۹	۰/۷۴	Q19	امر به معروف و نهی از منکر	
معنادار	<۰/۰۵	۰/۲۰	۷/۲۱	۰/۵۵	Q20		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۴۰	۱۰/۶۶	۰/۶۳	Q21	کاهش فساد	
معنادار	<۰/۰۵	۰/۵۱	۱۲/۵۲	۰/۷۲	Q22		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۴۸	۱۱/۸۸	۰/۶۹	Q23		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۳۷	۹/۷۶	۰/۶۱	Q24	پاسخگویی	
معنادار	<۰/۰۵	۰/۳۹	۱۰/۱۹	۰/۶۳	Q25		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۲۸	۸/۶۲	۰/۵۳	Q26	استقلال و عزّت اسلامی	توسعه ظرفیت‌ها، سیاست‌ها و اقدامات
معنادار	<۰/۰۵	۰/۳۰	۸/۶۹	۰/۵۵	Q27		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۴۰	۱۰/۳۸	۰/۶۳	Q28	رشد و تعالی مستمر	
معنادار	<۰/۰۵	۰/۴۴	۱۱/۰۵	۰/۶۷	Q29		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۵۵	۱۲/۶۸	۰/۷۴	Q30		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۴۲	۱۰/۶۸	۰/۶۵	Q31	اثربخشی	
معنادار	<۰/۰۵	۰/۵۵	۱۳/۱۱	۰/۷۴	Q32		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۵۵	۱۳/۰۱	۰/۷۴	Q33	اخلاق محوری و سلوک اسلامی	حاکمیت و توسعه ارزش‌های اسلامی در فرآیندها
معنادار	<۰/۰۵	۰/۵۳	۱۲/۷۶	۰/۷۳	Q34		
معنادار	<۰/۰۵	۰/۵۲	۱۲/۵۹	۰/۷۲	Q35	رعایت محرومین،	

معنادار	< ۰/۰۵	۰/۶۰	۱۳/۷۸	۰/۷۷	Q36	کاهش و محو فقر
---------	--------	------	-------	------	-----	----------------

همان‌طور که در جدول شماره ۴-۲۰ و نمودارهای شماره ۴-۵ و ۴-۶ نشان داده شده است، مدل پژوهش دارای ۵ بعد و ۱۴ مولفه و ۳۶ شاخص است که بار عاملی تمام ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌های آنها بیشتر از ۰/۳ و در حد قابل قبولی قرار دارد. مقادیر آماره t به دست آمده نیز در تمام مسیرها بزرگتر از ۱/۹۶ است. بنابراین می‌توان گفت ارتباط معناداری بین هر بعد و مولفه با شاخص‌های مرتبط به آن وجود دارد.

جدول ۴-۲۱: شاخص‌های برازش مدل

نام شاخص	مقدار شاخص محاسبه شده	سطح قابل قبول	نتیجه برازش
ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)	۰/۰۷۲	< ۰/۰۸	عالی
نسبت کای اسکور به درجه آزادی (X^2 / df) (3378.94 / 1522)	۲/۲۲	< ۵	عالی
نیکویی برازش (GFI)	۰/۹۱	> ۰/۹۰	عالی
نیکویی برازش تعدیل یافته (AGFI)	۰/۸۴	> ۰/۸۰	عالی
برازش هنجار یافته (NFI)	۰/۹۳	> ۰/۹۰	عالی
برازش هنجار نیافته (NNFI)	۰/۹۳	> ۰/۹۰	عالی
برازش تطبیقی (CFI)	۰/۹۰	> ۰/۹۰	عالی
برازش افزایش (IFI)	۰/۹۰	> ۰/۹۰	عالی
ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده استاندارد شده (SRMR)	۰/۰۳۸	< ۰/۰۵	عالی

همان‌طور که در جدول شماره ۴-۲۱ نشان داده شده است، مقدار مجذور کای با درجه آزادی $df=1522$ برای این مدل $X^2=3378.94/94$ و سطح معنی‌داری آن ۰/۰۰۰ برآورد شده که در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار است. نسبت مجذور کای به درجه آزادی مربوطه برابر با ۲/۲۲ به دست آمده است که این مقدار منطبق با سطح قابل قبول که کمتر از ۵ می‌باشد، است و نشان دهنده برازش قابل قبولی برای مدل است. شاخص ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) برای مدل‌های خوب ۰/۰۵ است. در صورتی که بین ۰/۰۵ تا ۰/۰۸ باشد، برازش قابل قبول، اگر بین ۰/۰۸ تا ۰/۱ باشد، برازش متوسط است و مدلی که در آن این شاخص از ۰/۱ بیشتر باشد، برازش ضعیفی دارد. این شاخص در مدل ارائه شده برابر با ۰/۰۶۴ محاسبه شده است که نشان می‌دهد مدل از برازش قابل قبولی برخوردار است. شاخص ریشه میانگین مربعات باقی‌مانده استاندارد شده (SRMR) برای این مدل ۰/۰۴۷ محاسبه شده است که مقدار کوچکتر از ۰/۰۵ نشان از تبیین نسبتاً مناسب کوواریانس‌ها دارد. سایر شاخص‌ها همچون نیکویی برازش (GFI)، برازش هنجار یافته (NFI)، برازش هنجار نیافته (NNFI) برازش تطبیقی (CFI) و برازش افزایش (IFI) نیز می‌بایستی بیشتر از

۰/۹۰ و در مورد شاخص نیکویی برازش تعدیل یافته (AGFI) بیشتر از ۰/۸۰ باشند که در مدل تحقیق این شروط نیز رعایت شده است و میزان آنها به ترتیب برابر با ۰/۹۱، ۰/۹۳، ۰/۹۳، ۰/۹۰، ۰/۹۰، ۰/۸۴ است و بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که مقادیر به دست آمده در شاخص‌های برازش مدل در کل ابعاد و مولفه‌ها و شاخص‌ها (تعداد ۵ بعد و ۱۴ مولفه و ۳۶ شاخص) مطابق با استانداردهای قابل قبول است و می‌توان با اطمینان اظهار نمود که مدل تحقیق از برازش مناسبی برخوردار است و داده‌های تجربی اصطلاحاً به خوبی با آن منطبق می‌باشند. بر این اساس، می‌توان ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های ذکر شده را برای تدوین مدل حکمرانی مطلوب اسلامی به صورت شکل شماره ۴-۲ ارائه داد.

۲. سازو کار های اجرایی حکمرانی مطلوب اسلامی بر اساس نظریه های حکمرانی اسلامی، خبرگان و کارشناسان چگونه است؟

برای ارائه سازوکارهای اجرایی جهت حکمرانی مطلوب اسلامی به نظرخواهی از افراد تحت مطالعه به واسطه پرسش‌نامه پرداخته شد. با توجه به مقیاس پرسش‌نامه که ۵ درجه‌ای لیکرت بود، مبنای تصمیم‌گیری بر اساس نمره ۳ در نظر گرفته شد و همان‌طور که نتایج به دست آمده از جدول شماره ۴-۲۲ نشان می‌دهد تعداد ۱۴ سازوکار اجرایی جهت حکمرانی مطلوب اسلامی ارائه شده است. برای بررسی این سوال، از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شده است که نتایج به دست آمده به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۴-۲۲: نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای ارائه سازوکارهای اجرایی جهت حکمرانی مطلوب اسلامی

میانگین جامعه = ۳					
Sig	Df	t	انحراف میانگین استاندارد	سازوکارهای اجرایی	
.000	50	15.372	1.028	3.99	۱- ایجاد شرایط امر به معروف و نهی از منکر مردم و نهادهای مردمی در حوزه نظارت و کنترل فعالیت ها
.000	50	16.865	1.029	4.08	۲- حداکثر سازی مشارکت مردم و استفاده از نظرات و آراء و مشاوره‌های مردم، نهادهای مردمی و نخبگان در حوزه تصمیم سازی و تصمیم گیری
.000	50	19.123	.967	4.16	۳- ارتقای سطح عملکردی حکومت و کاهش فساد و افزایش اعتماد مردمی و مشروعیت نظام
.000	50	20.808	.980	4.28	۴- کاهش هزینه‌ها و مشکلات مردم و تامین نیازهای آنها
.000	50	19.923	.963	4.20	۵- بیان فضائل و خدمات مردم توسط حکومت
.000	50	21.211	.929	4.23	۶- حاکمیت ضوابط بر روابط و رعایت حق و قانون برای همگان

۷- ساز و کار نظرسنجی در حوزه قانونگذاری و اجرا	4.14	1.032	17.717	50	.000
۸- فضا سازی امن و سهل برای بیان مسائل و مشکلات مردم	4.12	.976	18.406	50	.000
۹- فرهنگ سازی در حوزه شناخت ابعاد معروف و منکر در میان مردم و مسوولین	4.10	1.071	16.403	50	.000
۱۰- بیان آزادانه نظرات و انتقادات مردم	4.07	1.010	16.967	50	.000
۱۱- امکان حضور و فعالیت نخبگان و خبرگان در نظام شورایی	4.18	1.007	18.732	50	.000
۱۲- وجود سازوکار مناسب برای رفع تعارضات و اختلافات، در حوزه روابط قوا	4.22	.830	23.589	50	.000
۱۳- زمینه سازی توسعه و تعمیق عقلانیت تهذیب یافته، اخلاق و معنویتگرایی دینی و رشد، تعالی و سعادت انسان	4.11	.971	15.289	50	.000
۱۴- شفافیت عملکرد و جریان اطلاعات	3.99	.873	12.287	۵۰	.000

۱۳. نتیجه گیری

با توجه به نتایج بدست آمده و برای تشخیص و سنجش میزان صحت و کارآمدی تعامل ارکان بر اساس مولفه های محتوایی، متغیرها و شاخصهای بدست آمد. انسجام همگرایی و هم افزایی بین ارکان حکمرانی، اعتماد ارکان حکمرانی به یکدیگر، فرآیند انتخاب اصلاح و نظارت برحکومت، توسعه ظرفیتها، سیاستها و اقدامات در راستای پیشرفت و تعالی همه جانبه و حاکمیت و توسعه ارزشهای اسلامی در فرآیندها. نتایج این تحقیق با نتایج نظریه ها و تحقیقات حسینی تاش و همکار (۱۳۹۷)، قلی پور (۱۳۹۷)، درخشه و موسوی نیا (۱۳۹۷)، موسوی و همکاران (۱۳۹۷)، نوروزی و اسلامی (۱۳۹۶)، مرشد زاده (۱۳۹۶)، عیوضی و همکاران (۱۳۹۶)، امامقلی پور و آسمانه (۱۳۹۵)، مفتاح و همکاران (۱۳۹۴) همخوانی دارد.

در تبیین این نتایج می توان گفت: با توجه به مباحث بخش اول در خصوص بررسی مدل حکمرانی خوب پیشنهادی بانک جهانی نتایج زیر حاصل گردید. ۱. مدل حکمرانی خوب نسبت به مدلهای قبلی بانک جهانی مانند تعدیل اقتصادی از معایب کمتری برخوردار بوده و جامعیت بیشتری دارد. ۲. علی رغم مزایای این مدل، کارآمدی این مدل اثبات نشده و تعارضات و ناهمگونیهای زیادی بین نظریه های پشتیبان و اهداف مدل برای توسعه متوازن وجود دارد. ۲. تجارب قبلی در تبعیت از پیشنهادات بانک جهانی تبعات نامطلوبی را برای حکومتها و اقتصادهای در حال توسعه داشته است. اهداف، روشها و سیاستهای پیشنهادی این مدل در پارادایم سرمایه داری و لیبرال دموکراسی تعریف شده است و نظامهایی که با مبانی، اصول و روشهای مطرح شده مخالفت و تعارض دارند نمی توانند از طریق اجرای سیاستهای آن به توسعه مطلوب خود نائل آیند.

در نهایت این تحقیق مبانی و مولفه های حکمرانی اسلامی مورد مطالعه قرار گرفت و نتایج زیر به دست آمد:

در این تحقیق با انتخاب روش استنتاجی به صورت قیاس عملی و قراردادادن مقدمات هنجاری برگرفته از عقل عملی و مقدمات توصیفی برگرفته از عقل نظری به نتایج هنجاری و بایندی نائل گردید و از این طریق با تنظیم مبانی، اصول، اهداف، ارکان، ویژگی ها و متغیرهای مدل حکمرانی اسلامی را پیشنهاد نمود. توسعه و پیشرفت در جمهوری اسلامی توسعه و پیشرفت همه جانبه با محوریت حاکمیت قوانین و آموزه های الهی و اسلامی است و نقش حکمرانی صحیح و کارآمد در تحقق آن محوری و اجتناب ناپذیر است. حکمرانی اسلامی شیوه تدبیر، تنظیم و اعمال قدرت مشروع بر اساس قوانین الهی شناخته شده است که مبتنی بر عقلانیت مذهب و آموزه های اسلامی، اخلاق و ایمان، عدالت و روشهای زیست مومنانه، در ساحت های حیات جمعی عمل می نماید حکمرانی اسلامی فراتر از فرد حاکم و حتی دولت است، ارکان در تعامل سازنده با یکدیگر حکمرانی مطلوب را تحقق می بخشند. نتایج و پیامدهای حکمرانی اسلامی برای جامعه، حرکت به سمت حداکثر سازی تحقق اهداف الهی، پیشرفت و توسعه همه جانبه، کاهش فقر و فساد، همگرایی، انسجام و وحدت جامعه، اعتماد ارکان به یکدیگر است و اعمال قدرت و کسب اقتدار در حکمرانی اسلامی از طریق اقناع و مشارکت جویی همگانی، سیاستگذاری و قانون گذاری معقول و صحیح، تجهیز و تخصیص عادلانه منابع، بکارگیری قدرت نرم و سخت، و کنترل نظام های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، امنیتی و مانند آن است.

۱۴. پیشنهاد ها

با توجه به نتایج بدست آمده به حکمرانان پیشنهاد می شود:

- شرایط امر به معروف و نهی از منکر مردم و نهادهای مردمی در حوزه نظارت و کنترل فعالیت ها ایجاد کنند.
- در جهت مشارکت مردم و استفاده از نظرات و آراء و مشاوره های مردم، نهادهای مردمی و نخبگان در حوزه تصمیم سازی و تصمیم گیری شرایط حداکثری را فراهم نمایند.
- سطح عملکردی حکومت و کاهش فساد و افزایش اعتماد مردمی و مشروعیت نظام را ارتقا دهند.
- هزینه ها و مشکلات مردم را کاهش داده و نیازهای آنها را تامین نمایند.
- برای همگان حاکمیت ضوابط بر روابط و رعایت حق و قانون برقرار باشد.
- برای بیان مسائل و مشکلات مردم فضایی امن و سهل ایجاد کنند.
- در حوزه شناخت ابعاد معروف و منکر در میان مردم و مسوولین فرهنگ سازی شود.
- سازوکار مناسب برای رفع تعارضات و اختلافات، در حوزه روابط قوا به وجود آید.

منابع

- ۱- ارمکی، تقی (۱۳۸۰)، اندیشه‌نوسازی در ایران، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
- ۲- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۵)، جامعه‌شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران، تهران، انتشارات اطلاعات.
- ۳- امام خمینی (۱۳۷۴)، ولایت فقیه، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ سوم.
- ۴- طالبی، ابوتراب و خوش بین، یوسف (۱۳۹۱)، مسئولیت پذیری اجتماعی جوانان، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره ۵۹ : ۲۰۷.
- ۵- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۶۲)، میزان الحکمه، قم، مکتب اعلام الاسلامی، جلد دوم.
- ۶- مطهری، مرتضی (۱۳۶۵)، اسلام و مقتضیات زمان، تهران، انتشارات صدرا، چاپ اول.
- ۷- منتسکیو (۱۳۶۲)، روح القوانين، ترجمه علی اکبر مهتدی، تهران، نشر امیرکبیر، چاپ اول.
- ۸- موسوی، سید زین العابدین؛ اقای جنت مکان، حسین؛ نوروزی، نورمحمد (۱۳۹۷)، نقش اخلاق اسلامی در حکمرانی مطلوب، پژوهش‌های اخلاقی، سال هشتم، شماره ۴، صص ۲۳۳ - ۲۰۳.
- ۹- ناصح علوان، عبدالله (۱۳۷۳)، همکاری‌های اجتماعی در اسلام، ترجمه محمد صالح سعیدی، تهران، نشر احسان، چاپ اول.
- ۱۰- امامقلی پور، سارا؛ آسمانه، زهرا (۱۳۹۵)، شاخص حکمرانی در اسلام و تاثیر آن بر بروندادهای سلامت در ایران، فصلنامه علمی -ترویجی اقتصاد و بانکداری اسلامی، شماره پانزدهم، تابستان، صص ۱۰۸ - ۹۳.
- ۱۱- عیوضی، محمدرحیم؛ مرزبان، نازنین، صالحی، معصومه (۱۳۹۶)، از بررسی حکمرانی خوب تا الگوی حکمرانی پایدار، فصلنامه راهبرد، سال بیست و ششم، شماره ۸۵، صص ۸۵ - ۵۵.
- ۱۲- رضایی، حسن؛ دهقانی، روح الله؛ کیانپور، مهرداد (۱۳۹۳)، طراحی و تبیین مولفه‌ها و شاخص‌های اساسی حکمرانی اسلامی، تهران، مرکز بررسی‌های استراتژیک، چاپ اول.
- ۱۳- نوروزی، نفیسه و سعید اسلامی، ۱۳۹۷، حکمرانی خوب در اسلام، اولین همایش ملی کارآفرینی، چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی واحد چالوس.
- ۱۴- مرشد زاده، علی (۱۳۹۶)، حکمرانی خوب، و حکمرانی مطلوب در تمدن نوین اسلامی، دوفصلنامه علمی آینده پژوهی ایران، دوره ۲، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۶، صص ۱۴۰ - ۱۲۵.
- ۱۵- حسینی تاش، سیدعلی؛ واثق، قادرعلی (۱۳۹۳)، حکمرانی خوب و ارائه حکمرانی شایسته بررسی و شاخص‌های این دو از دیدگاه امیرالمؤمنین علی (ع)، سلام و پژوهش‌های مدیریتی سال سوم بهار و تابستان ۱۳۹۳، شماره ۲ (پیاپی ۸).
- ۱۶- مفتاح محمدهادی، قاسمی غلامعلی، کردنژاد نسرین (۱۳۹۴)، امکان سنجی اجرای نظریه حکمرانی خوب در جوامع اسلامی با تاکید بر جمهوری اسلامی ایران، پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، تابستان، دوره ۲، شماره ۲، صص ۱۷۵ - ۱۵۱.